

του δράματος. Ὁ ἀρχαῖος μῦθος δὲν εἶχεν ἀποτολμήσει τὴν ἀπάντησιν. Τὰ γεγονότα συνέβησαν τότε κατὰ τὸ «ἀδῆριτον σθένος» τῆς ἀνάγκης. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι τοῦλάχιστον ἢ ἀρχαία αἰσθησις δὲν εἶχεν ἀπλουστεύσει τὰ πράγματα διὰ τῆς ἐνοχοποιήσεως τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς τραγωδίας. Ὑπὸ τὰ σημερινὰ δεδομένα θὰ ἦτο δυνατόν ἢ ἐνοχὴ νὰ ἐντοπισθῇ; Μήπως εὐθύνεται ὁ ἔφηβος, ὁ ὁποῖος ἔπληξεν εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ σωθῇ τὸν πατέρα του; Μήπως ὁ φόνος βαρύνει μόνον τὴν μητέρα, ἢ ὁποῖα κατέφερε τὸ τελικὸν κτύπημα ἐναντίον τοῦ βιαστοῦ τῆς ὑπάρξεώς της; Ἡ μήπως ἐνέχεται ἀποκλειστικῶς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ συμβιάσῃ τὴν κοινωνικὴν ἐπιτυχίαν πρὸς τὴν οἰκογενειακὴν πραγματικότητα;

Ὅ,τι θὰ ἔπρεπεν ἐν τούτοις νὰ τεθῇ διὰ τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος, δὲν εἶναι τὸ ἐπιδοκιμαστικὸν διὰ τὴν ἰδικὴν μας ἀρετὴν ἐρώτημα, ποῖος ἐκ τῶν θανασίμων ἀντιπάλων εἶναι ὁ ἐγκληματίας, ἀλλὰ τὸ πρόβλημα, μήπως οἱ κ ρ ἰ ν ο ν τ ε ς — ἐγὼ καὶ σεῖς αὐτὴν τὴν στιγμήν — ὑπέχουν διὰ τὸ ἐγκλημα ἴσῃν εὐθύνην. Ὡς πρὸς τὴν διαγωγὴν π.χ. τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὴν οἰκογένειάν του καὶ κινεῖ διὰ τῆς ἐπιδεξιότητός του τὸν φθόνον ἢ τὸν θαυμασμόν, ὅσων εὐχαρίστως θὰ τὸν ἐμιμοῦντο, ἐὰν ἦσαν εἰς θέσιν, ἐρωτᾶται, μήπως ὑπαίτιος εἶναι αὐτός ἢ τουλάχιστον καὶ αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐξωθεῖ διὰ τῆς στάσεώς του εἰς τὴν ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν προθύμως καταδικάζει. Ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς θὰ πρέπει νὰ ἐρωτηθῇ, μήπως ἡ τραγικὴ σύγκρουσις προέκυψε ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὔτε τὰ δραματικὰ πρόσωπα οὔτε οἱ ἠθικοὶ αὐτουργοὶ ἀντελήφθησαν, τί πράττουν. Μήπως λοιπὸν ἐνέχεται πρὸ πάντων αὐτός, ὁ ὁποῖος δὲν ἐλέγχει πνευματικῶς τὴν ὑπαρξίν του;

Ἴσως τὸ πρόβλημα τῆς εὐθύνης θὰ ἔμενε χωρὶς ἀπάντησιν, ἐὰν δὲν ἀπέρρεεν ἐκ τῆς συναισθήσεως τῶν προβληματικῶν δεδομένων τῆς ζωῆς. Ἐὰν διὰ τοῦτο ἢ λεγομένη «Τεχνικὴ» ὡς ἐπίκαιρος τρόπος κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς συμπεριφορᾶς δημιουργῇ διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν προσωπικὴν του ἔκφρασιν τὸ πρόβλημα, δὲν εἶναι βεβαίως εἰς θέσιν νὰ τὸ λύσῃ, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ τὸ μεταθέσῃ ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου. Θὰ ἔπρεπε διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἢ διαγωγὴ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου νὰ προβληματίσῃ μίαν σκέψιν, ἢ ὁποῖα νὰ ἐκφράσῃ τὴν προσωπικὴν τῆς σχέσιν πρὸς τὰ πράγματα, νὰ ἐξηδηλαθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπεύθυνον χαρακτῆρα. Ὅ,τι ὅμως κυρίως προκαλεῖ ἐντύπωσιν, εἶναι ὅτι ὁ τεχνικὸς ἀνθρώπος, διὰ νὰ ἐκπληρῶσῃ μίαν ἐντολήν, ἀπαιτεῖ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ὑπευθύνου, ὁ ὁποῖος θὰ τὴν ἐπέβαλλεν ἐπὶ τῇ θάσει τῆς προσωπικῆς του ἐμπειρίας. Ἐπειδὴ ἔχει συνηθίσει νὰ πράττῃ, ὅταν ὑπάρχουν ἀντικειμενικὰ αἴτια, ὅταν τὸν διατάσσουν τὰ πράγματα διὰ τῆς ποσοτικῆς τῶν ἀνάγκης, ἐξανίσταται, μόλις διαπιστώσῃ, ὅτι ὁ ἐντολοδό-

της εκφράζει την ιδικήν του θέλησιν, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ δὲν εκπροσωπεῖ τὴν ἀνωθυμίαν, μίαν ἀποψιν τῆς ἀνευθυνότητος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι γίνονται πολὺ εὐαίσθητοι ἐναντι τῶν προσωπικῶν παραγγελμάτων καὶ νομίζουν, ὅταν πρόκειται νὰ ὑπηρετήσουν μίαν «ὑποκειμενικήν» πρόθεσιν, ὅτι θίγεται ἡ ἀξιοπρέπειά των. Ὡς δικαιολογία διὰ τὴν ὑπακοὴν ἀρκεῖ ἀντιθέτως τὸ γεγονός, ὅτι δὲν εὐθύνεται αὐτός, ὁ ὁποῖος ὀρίζει, τί πρέπει νὰ γίνῃ. Ἡ εὐθύνη συμπύσσεται λοιπὸν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ὑποδείξεων χωρὶς τὴν ὑποστήριξιν, ἡ ὁποία θὰ ἐδασίζετο εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἱστορικῶν σχέσεων, πράγμα τὸ ὁποῖον ἀναιρεῖ οὐσιαστικῶς τὴν προϋπόθεσιν τῆς χάριν τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ἀριθμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπουσιάζει *ex definitione* ἡ ποιότης τοῦ κόσμου καὶ τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως.

Βεβαίως ἡ ποσότης εἶναι σήμερον εἰς θέσιν νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ λόγου, τοῦ εκπροσώπου τῆς ἐσωτερικῆς ὀψεως πραγμάτων καὶ νὰ τὸν ὑποχρεώσῃ νὰ ὁμιλήσῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἱστορικοῦ του παρελθόντος, ὡς ἐὰν ἐξέφραζε τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τύχην καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς. Ὑπακούουν διὰ τοῦτο οἱ τεχνικοὶ ἄνθρωποι εἰς ὄσους ὁμιλοῦν διὰ νὰ παρουσιάσουν τὴν βιομηχανικὴν ἀνάγκην ὡς ἀπόδειξιν τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς διαγωγῆς. Προκειμένου μάλιστα νὰ πείσουν τὸν ἀκροατὴν νὰ ἐφαρμόσῃ ὡς ἰδικὴν του ἀπόφασιν τὴν τεχνικὴν των κατεύθυνσιν, οἱ ἀριθμοὶ ἐπιχειροῦν εἰς τὴν ἐποχὴν μας τὴν ψυχολογικὴν του ἀνάλυσιν, διὰ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὰ κίνητρα τῶν πράξεων του, ἰδίως ὅταν τὰ παραβλέπη. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἐπιστημονικὸς ἔλεγχος τῆς συμπεριφορᾶς διὰ μέσου τῶν ἀσυνειδήτων ἢ ἀνομολογήτων διαθέσεων καὶ ἀνψυχιῶν πρὸς ὀφελος τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπολογίζουν τὸν ἄνθρωπον ὡς πρόσωπον καὶ κατὰ συνέπειαν τὸν ὠθοῦν καὶ τὸν συσκευάζουν, ὡς ἐὰν ἦτο ἀντικείμενον τῆς ἰδικῆς των τάξεως, καθιστᾷ τὸ πρόβλημα τῆς ὑπαιτιότητος ἀκόμη ὀξύτερον.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἐρωτηθῇ, ποῖος θὰ εὐθύνεται αὐριον, ὅταν θὰ πραγματοποιηθῇ τὸ ἐπιστημονικὸν πρόγραμμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπιδιώκεται σήμερον ὁ προκαθορισμὸς τῶν ψυχοπνευματικῶν ἰδιοτήτων, ὥστε νὰ κατασκευάζωνται εἰς τὸ μέλλον ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ βιομηχανικοῦ κράτους οἱ κατάλληλοι ἄνθρωποι. Ὅτι βεβαίως διὰ τοὺς κατὰ παραγγελίαν αὐτοὺς ἀνθρώπους δὲν θὰ τίθεται θέμα προσωπικῆς εὐθύνης, ἐφ' ὅσον ἡ πράξις των θὰ εἶναι ἀποτέλεσμα βιοχημικῶν συνθέσεων, εἶναι σαφές. Τὸ ἐρώτημα ἐπομένως θὰ ὑποβληθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον, ὅπως ἀκριβῶς ἀντιμετωπίζεται αὐτὴν τὴν στιγμήν: Ποῖος θὰ εἶναι ὑπόλογος διὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐργαστηρίου; Μήπως ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ δώσῃ τὴν τελικὴν ἐντολήν; Ἄλλ' ἐπὶ τόσον βασικῶν ὑποθέσεων τὴν ἀπόφασιν δὲν πρόκειται νὰ λαμβά-

νη ἀπλῶς καὶ μόνον ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως, διότι οὐσιαστικῶς θὰ υἰοθετῇ τὴν εἰσήγησιν τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν κλάδων, οἱ ὅποιοι διὰ τὴν ἀνάπτυξίν των θὰ χρειάζονται ὠρισμένον ἀριθμὸν εἰδικῶν ἐργατῶν ἐπὶ τῇ θάσει τῶν συνθηκῶν τῆς παραγωγῆς. Σημαίνει λοιπὸν τὸ πρᾶγμα, ὅτι διὰ τὴν πρόθεσιν, τὴν σκέψιν καὶ τὴν πρᾶξιν θὰ «εὐθύνεται» ἡ ποσοτικὴ συνάρτησις τῶν ἀριθμῶν, ὅτι διὰ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐκφράσεως τῶν ἀνθρώπων δὲν θὰ ὑπάρχη κατ' οὐσίαν ὑπαίτιος, ὅτι ὁ ἀνεξέλεγκτος κόσμος τῶν αὐξομειουμένων βιομηχανικῶν ποσῶν θὰ ὀρίσῃ τὴν ἀνθρωπίνην οὐσίαν εἰς τὸν ἀδέσποτον ἱστορικὸν τοῦ δρόμον;

Ὅταν συντελεσθῇ τὸ γεγονός αὐτό, θὰ ἔχῃ διακοπῇ βιοχημικῶς ἢ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ὑπαρξίν του. Ἐναντίον τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς συναφείας κατευθύνεται σήμερον — ψυχολογικῶς πρὸς τὸ παρὸν — ἡ δραστηριότης τῆς βιομηχανίας ἀνεξαρτήτως γεωγραφικοῦ πλάτους. Τόσον ἐντὸς τῶν ὀλοκληρωτικῶν κρατῶν ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς χώρους τῆς ἀνταγωνιστικῆς οἰκονομίας κοινὸς στόχος εἶναι ὁ ἐκ τῶν ἔξω ἔλεγχος τῆς πράξεως διὰ μέσου τῆς ἀτομικῆς θελήσεως. Ἐὰν ἐπομένως ὑπάρχη προοπτικὴ διὰ τὸν ἀνθρώπον, ἀναφέρεται εἰς τὴν πνευματικὴν τὴν ἐνότητά πρὸς τὸ πρόσωπόν του. Ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ συνάρτησις δοκιμάζεται σήμερον καὶ θὰ κινδυνεύσῃ αὐριον νὰ καταλυθῇ ὀριστικῶς, ἀπαιτεῖται πρὸ παντός ἄλλου ἡ ἐνίσχυσις τῆς. Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ὡς ἐκ τούτου νὰ εὑρεθοῦν οἱ ἔνοχοι διὰ τὰ κακῶς ἔχοντα, ἀλλὰ νὰ ἐσωτερικευθῇ πάση θυσίᾳ ὁ προσωπικὸς τρόπος ζωῆς. Ἴδου διατὶ δὲν τίθεται μόνον κατ' ἀναφορὰν πρὸς μίαν ἄλλην στάσιν, ἀλλὰ κυρίως ὡς συναίσθησις τῶν ἐκάστοτε ἀντικειμενικῶν προϋποθέσεων τῆς συμπεριφορᾶς.

Ὅτι ὄχι μόνον διὰ τὴν προσωπικὴν ἐκδήλωσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ πλήγματα ἐκ τῆς ξένης πράξεως δὲν εἶναι ὀπωδῆποτε ὑπαίτιος ὁ παρὼν ἢ ὁ ὑποτιθέμενος «ἄλλος», ἀλλ' ἐκεῖνος πρὸ πάντων, ὁ ὅποιος ἐνεργεῖ καὶ ὑφίσταται τὴν κοινωνικὴν ἐνέργειαν, ἐφ' ὅσον δὲν συμβάλλει διὰ τῆς διαγωγῆς του εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν ἢ τὴν πρόληψιν τῆς, θὰ φανῇ ἐκ τῶν ἐπομένων περιστατικῶν, τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ὁποίων μοῦ συνέβη προσωπικῶς τὴν ἐποχὴν τῆς σπουδῆς μου εἰς τὴν Γερμανίαν: Εἰς μίαν ἐκ τῶν πολλῶν ὑπεραγορῶν τῆς ἀνωτύμου ἐταιρείας Konsum ἐπῆρα κάποτε κρέας, τὸ ὅποιον μοῦ ἐπροξένησεν, ἐπειδὴ προφανῶς εἶχε παραμείνει ἐπὶ πολὺ, χωρὶς νὰ διατεθῇ, ἐλαφρὰν δηλητηρίασιν. Ὑπέβαλα τότε εἰς τὸν ἑαυτόν μου τὸ ἐρώτημα, ποῖος θὰ ἔπταιεν, ἐὰν ἐκ τοῦ χαλασμένου ἐκείνου κρέατος συνέβαινε διὰ μιᾶς σοβαρωτέρας πεπτικῆς διαταραχῆς ὁ θάνατός μου. Ἡ σκέψις μου κατ' ἀρχὴν ἐπῆγεν εἰς τὸν ὑπάλληλον, ὁ ὅποιος δὲν ἔκρινε τὸ ἐμπόρευ-

μα τῆς ἐπιχειρήσεως ἀκατάλληλον πρὸς βρῶσιν. Ἀμέσως ὅμως παρετήρησα, ὅτι ὁ πωλητὴς δὲν εἶχεν ἰδιαίτερον κέρδος ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ ἐπικινδύνου προϊόντος καὶ ἂν παρὰ ταῦτα τὸ διέθεσε, τὸ ἔπραξεν ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἀρμοδίου διὰ τὰ κρέατα, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ λογοδοτήσῃ ἐνώπιον μιᾶς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία πάλιν θὰ ἐδίδεν ἀναφορὰν εἰς τὴν κεντρικὴν διεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν διορίζουν οἱ μέτοχοι τῆς ἐταιρείας κατὰ τὴν ἐτησίαν συνέλευσίν των. Εἰς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν τῆς ἀναζητήσεως τοῦ ἐνόχου ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ ὑποθέσω, ὅτι, ἐὰν ἡμουν κάτοχος μετοχῶν τῆς Κορsum θὰ εἶχα, ἐφ' ὅσον ἡ δηλητηρίασις κατέληγεν εἰς τὸ μοιραῖον, αὐτοκτονήσει!

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐνοχῆς θὰ παρουσιασθῇ σαφέστερον διὰ τῆς εἰδήσεως, τὴν ὁποίαν ἐδιάβασα πρὸ καιροῦ εἰς τὰ «ψιλά γράμματα» μιᾶς γαλλικῆς ἐφημερίδος. Ἐλέγετο ἐκεῖ, ὅτι τὰ καρδιακὰ νοσήματα τῶν κατοίκων τῆς Νικαίας εἰς τὴν Νότιον Γαλίαν ἐδιπλασιάσθησαν δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐπιμήκυνσιν τοῦ ἀεροδρομίου εἰς τὴν παρυφὴν τῆς πόλεως διὰ τὴν προσγειώσιν ἀεριωθουμένων ἀεροπλάνων. Ποῖος ἔπρεπε νὰ ἐνοχοποιηθῇ διὰ τοὺς θανάτους αὐτοὺς ὄχι ἀπλῶς διπλασίων ἐν σχέσει πρὸς τὰ προηγούμενα ἔτη «καρδιοπαθῶν», ἀλλὰ τῶν μητέρων, τῶν πατέρων καὶ τῶν συζύγων, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπεν αἰφνιδίως νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ζωὴν καὶ τὰ προσφιλεῖ των πρόσωπα χωρὶς στοργὴν καὶ προστασίαν; Μήπως ὁ ἐφευρέτης τῶν στροβίλων εἰς ἀντικατάστασιν τῶν προωθητικῶν ἐλίκων τοῦ ἀεροσκάφους; Ἄλλ' ἡ ἐφεύρεσις σήμερον προγραμματίζεται καὶ κατασκευάζεται ὑπὸ μιᾶς συνεχῶς ἀνανεουμένης ὁμάδος ἐπιστημόνων. Μήπως ἡ ἀεροπορικὴ ἐταιρεία Boeing ἢ Caravelle διὰ τὴν επέκτασιν τοῦ διαδρόμου προσγειώσεως; Τί σημαίνει ὅμως, ὅτι ἐνέχεται μία «ἐταιρεία»; Ἡ ἐνοχὴ τῆς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ ἀπλῶς νομικὸν χαρακτῆρα, νὰ συνίσταται δηλαδὴ μόνον εἰς μίαν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν, χωρὶς νὰ θίγεται ἡ οὐσία τοῦ προβλήματος. Πλὴν τούτου ἡ παρενέργεια δὲν ὠφείλετο εἰς μίαν παραδρομὴν, ἀλλ' εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ καλυτέρου ἐν χρήσει τύπου ἀεροπλάνων, ὅποτε ἡ εὐθύνη ἀνάγεται καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἀγνώστους, οἱ ὁποῖοι νομίμως καὶ μετὰ πολλῶν κοινωνικῶν ἐπαίνων τὸ κατασκεύασαν καὶ κατ' επέκτασιν εἰς ὄσους τὸ ἐχρησιμοποίησαν εὐχαρίστως, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν ἀποκλείεται νὰ ᾔσαν καὶ ὠρισμένα ἐκ τῶν θυμάτων.

Ὅφειλε ἐπίσης νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι τὸ ἔργον ὑπηγορεύθη ἐκ στρατιωτικῶν λόγων διὰ τὴν στάθμευσιν τῶν ὑπερηχητικῶν σκαφῶν τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας. Θὰ ἔπρεπεν ἄρα νὰ κατηγορηθῇ καὶ ἡ ἀμυντικὴ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ἀπὸ κοινοῦ θεθαίως πρὸς τὴν ὅλην κατεύθυνσιν τῶν διεθνῶν ἐξοπλισμῶν πρὸς διεξαγωγὴν ἢ ἀποφυγὴν, ὅπως συνηθίζεται νὰ λέγεται, μιᾶς τρίτης παγκοσμίου συρράξεως. Ἡ δαπάνη ἀπέβλεψε πάντως κατὰ κύριον λόγον εἰς εἰρηνικοὺς σκοποὺς καὶ κατὰ τοῦτο εὐθύνεται ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, διότι περιέλαβεν εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς

τουριστικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας καὶ τὸ ἀεροδρόμιον τῆς Νικαίας. Ἀσφαλῶς ὅμως ἡ διάθεσις τῶν ἀναγκαίων πιστώσεων ἔγινε κατόπιν πολιτικῆς πιέσεως ἐκ μέρους τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐκπροσώπων τῆς περιοχῆς. Εὐθύνονται συνεπῶς οἱ ψηφοφόροι, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν ἐκ τῶν βουλευτῶν τῶν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κρατικὴν ἐπιχορήγησιν διὰ τὴν προσέλκυσιν περισσοτέρων τουριστῶν καὶ τὴν ἀμεσον ἀεροπορικὴν σύνδεσιν τῆς πόλεως τῶν πρὸς τὰ μεγάλα κέντρα τοῦ κόσμου. Ἄν ὅμως μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ «καρδιοπαθεῖς» ἢ ὅσοι — μέχρι στιγμῆς ὑγιεῖς — ὑπέσπασαν τὴν μοιραίαν κυκλοφοριακὴν διαταραχὴν ἐκ τῶν κραδασμῶν τοῦ ἀέρος; Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ θὰ εἶχαν ζητήσει τὴν θανατικὴν τῶν καταδίκην; Βεβαίως δὲν ἦσαν ἐν γνώσει τοῦ τί ἐπρόκειτο νὰ συμβῇ, μήπως ὅμως αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀγνοία ἦτο ἡ ἐνοχὴ τῶν; Μήπως τὸ γεγονὸς ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι κανεὶς δὲν ἀπαιτεῖ σήμερον ἐκ τῶν κατασκευαστῶν τοῦ ἀγγλοσαξωνικοῦ στροβιλοκινήτου Concorde νὰ φυτεύσουν προηγουμένως τόσα δένδρα ἢ νὰ κατασκευάσουν ἐργοστάσια διὰ τὸν ἐμπλουτισμὸν τῆς ἀτμοσφαιρας μετὰ τὸσον ὀξυγόνον, ὅσον θὰ καταναλίσκουν τὰ μηχανικὰ μεγαθήρια εἰς τὴν πτήσιν τῶν, μεταθέτει τὴν εὐθύνην εἰς ὅσους δὲν συλλαμβάνουν, τί σημαίνει διὰ τὴν ζωὴν ἡ ἀσυνείδητος εἰς τὴν χρῆσιν τῶν στοιχειωδῶν βιολογικῶν τῆς παραγόντων;

Ἄπο τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος παραβλέπει, τί καταστρέφει τὴν ὑπαρξίν του, ἐμφανίζεται ὡς ὑπόλογος διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς. Εἰς ἄλλους καιροὺς ὁ ἀσπάθμητος αὐτὸς παράγων εἶχε προσωποποιηθῆ καὶ ὀπιοσδήποτε διέφευγε τὸν ἔλεγχον τοῦ ἀνθρώπου ὡς φυσικὸν γεγονός. Σήμερον ὅμως ὁ ἄνθρωπος ζῆ τεχνικῶς ἐντὸς ἐνὸς ἱστορικοῦ κόσμου, δηλαδὴ ἐξαρτᾶ τὴν ζωὴν του ἐκ τῆς θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς του σχέσεως πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Ὅτι ἐξασφαλίζει τὰ μέσα διὰ τὴν συντήρησίν του ἐκ τῆς διακοπῆς αὐτοῦ τοῦ συνδέσμου, ὥστε μεταξὺ τοῦ τρόπου καὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του νὰ παρεμβάλλεται ὅ,τιδήποτε, παρουσιάζεται εἰς τὴν ἀγωνιώδη προσπάθειαν τῆς συνεχοῦς ἐργασίας καὶ τῆς διασκεδάσεως ἢ τῆς ἐπενδύσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ συστηματικῶς ἔστω καὶ κατ' ἐπίφασιν μόνον μεταβαλλόμενα πράγματα τῆς βιομηχανίας, διὰ νὰ μὴ συναντήσῃ τὸ πρόσωπόν του.

Κατὰ ταῦτα ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ὄχι μόνον ἐπιτρέπει, ὅταν δὲν ἐρωτᾶ διὰ τὴν πραγματικὴν σχέσιν τῶν τεχνικῶν γεγονότων πρὸς τὴν ὑπαρξίν του, τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς χωρὶς ἐπίγνωσιν τοῦ γεγονότος, ἀλλ' ἐπίσης διὰ τῆς ἀπὸ σκοποῦ πνευματικῆς του ἀπομακρύνσεως ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς του ἐπιχειρεῖ νὰ ζήσῃ «ἐκτὸς ἑαυτοῦ». Ὅ,τι κυρίως προκύπτει ἐκ τοῦ χάσματος μεταξὺ τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐλέγχου, δὲν εἶναι βεβαίως τόσον ἢ μόνον ἡ βιολογικὴ ἐκμηδένισις τῆς

υπάρξεως, ὅσον ἡ προϋπόθεσις τῆς μεγαλυτέρας ἐπιχειρήσεως τοῦ τεχνικοῦ αἰῶνος, τῆς κατασκευῆς τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἀξιώσεων, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ κατευθύνεται ὅπουδῆποτε τὸν ἐξωθοῦν εἰς τὴν τυφλὴν ἱστορικὴν τῶν τάσιν τὰ τεχνικὰ πράγματα, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοῇ καὶ μάλιστα μὲ τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἐκφράζεται αὐτοβούλως.

Ὑπὸ τοὺς ὄρους αὐτοὺς ἡ εὐθύνη παρουσιάζεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὡς πνευματικὴ σύλληψις τοῦ ἱστορικοῦ χαρακτήρος τῆς ζωῆς εἰς τὴν προσωπικὴν τῆς διάστασιν. Ἐὰν ἡ αὐτεπίγνωσις ὡς πρὸς τὴν ἰκανότητα καὶ τὸ εἶδος τῆς κρίσεως καὶ ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς διαθέσεως ὑπῆρξε μέχρι στιγμῆς εἰς τὴν θεωρητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τῆς ἐκφρασιν φιλοσοφικὴ πρᾶξις, ἔνοχος εἶναι αὐτός, ὁ ὁποῖος δὲν φιλοσοφεῖ. Ἡ ἐννοια βεβαίως τῆς φιλοσοφίας ἔχει ταιριασθῆναι περισσότερο καθε ἄλλης, ἐφ' ὅσον εἰς ἐκείνην ἀνετέθη ἀνέκαθεν τὸ ἔργον τῆς υπερασπίσεως τοῦ παρερχομένου καὶ κατ' ἀκολουθίαν συντηρητικοῦ καὶ τοῦ ἐπερχομένου καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνατρεπτικοῦ πνεύματος, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ θεωρητικὸς τρόπος τῆς συντηρήσεως ἢ τῆς ἀνατροπῆς νὰ ἐκληφθῆ ὡς ὑπόλογος διὰ τὴν ἀντίδρασιν ἢ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία περιωρίσθη ἐντὸς τοῦ δεσποτικοῦ καὶ τοῦ ἱερατικοῦ κράτους εἰς ὅ,τι δὲν ἐπηρέαζε τὴν ζωὴν, οὕτως ὥστε νὰ πιστευθῆ, ὅτι ἔχει ὡς θέμα, ὅ,τι δὲν ἐνδιαφέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πρᾶξιν.

Ἐντὸς ὁμοῦ ἐνὸς κόσμου ἱστορικῶν διαστάσεων, ὅποτε ἡ ζωὴ καὶ ἡ σκέψις ἐξαρτῶνται πρὸ πάντων ἐκ τῆς στάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι τοῦ ἰδικοῦ του καὶ τοῦ ξένου προσώπου καὶ τῆς ἰδικῆς του καὶ τῆς ξένης κοινωνικῆς θέσεως καὶ ἀξίας, ἀποφασιστικὴν σημασίαν ἔχει κυρίως ἡ διαπίστωσις τῶν ὄρων τῆς πρακτικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς διαγωγῆς. Ἐὰν ἡ ἐπίγνωσις αὐτὴ, ἐπὶ τῆς ὁποίας βασίζεται ὄχι μόνον ἡ εὐθύνη, ἀλλὰ καὶ ἡ μόνη δυνατὴ ἐλευθερία καὶ ἀξιοπρέπεια τῆς υπάρξεως, δὲν ἐκπροσωπῆται ὑπὸ τῆς λέξεως, ἡ ὁποία ἐδήλωσε μέχρι σήμερον τὴν κριτικὴν ἀναγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ρίζαν τοῦ κόσμου καὶ τῆς φύσεώς του, τὸ πρᾶγμα ἐνδιαφέρει τὴν οὐσίαν τῆς ἀπαιτήσεως ἐλάχιστα. Γεγονὸς εἶναι, ὅτι ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὁ ἄνθρωπος ὡς δημιουργὸς τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς του ἐπὶ τῆς γῆς θὰ διατηρῆσιν τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα του εἰς τὸν προσωπικόν του πυρῆνα, μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐλέγχει, τί τὸν οἰκοδομεῖ καὶ τί τὸν ἐξευτελίζει. Ἐὰν ὁ ἀπαιτούμενος ἐλεγχος εἰς τὴν ἱστορικὴν του δυνατότητα εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας, δὲν ἔχει σημασίαν ἡ διατήρησις τοῦ ἑλληνικοῦ τοῦ ἐνδύματος.

Ὅ,τι πρὸ πάντων ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας,

είναι ο πνευματικός έλεγχος τών τεχνολογικῶν της τάσεων, ἐφ' ὅσον ἐξ ἐκείνων προέρχεται, ὅ,τι στηρίζει ἢ καταστρέφει τὴν ζωὴν, ὅ,τι ἐνισχύει ἢ ἀντιστρατεύεται τὸν ἄνθρωπον. Τὸ αἴτημα δὲν ἔχει μόνον τὴν γενικὴν του ὄψιν, δὲν χρειάζεται δηλαδὴ μόνον ἢ θεωρητικὴ σύλληψις τῶν ἱστορικῶν κατευθύνσεων, ἀλλ' εἶναι ὁ ἀνυπέρθετος ὄρος τῆς πατρότητος τῶν πράξεων, ἐκφράζει δηλαδὴ ταυτοχρόνως τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐντοπισμοῦ τῶν αἰτίων τῆς ἀτομικῆς διαγωγῆς. Συμβαίνει ἐν τούτοις τὰ σημαντικὰ γεγονότα τῆς ὑπάρξεως νὰ διαδραματίζωνται κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν – ἐρήμην τῶν ἐνδιαφερομένων – εἰς τὸν ἀπαράστατον κῶρον τῶν μηχανικῶν καὶ χημικῶν διαρρυθμίσεων ἢ (ἐνεκα τῆς συνθέσεως τῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τῶν κρατικῶν ἐνδιαφερόντων) ὅπουδῆποτε λαμβάνονται ἀποφάσεις κοινωνικῆς προεκτάσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξαφανίζεται σήμερον ἡ ἐμπειρία τῶν προϋποθέσεων τῆς θελήσεως καὶ τῆς πράξεως.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἀναπτύσσεται μετὸς ταχύτητα ἢ τεχνικὴ τῶν μέσων πληροφορίας, οὕτως ὥστε νὰ «μεταδίδεται» τοῦλάχιστον, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐλεγχθῇ προσωπικῶς, παρ' ὅτι ὀρίζει τὴν προσωπικὴν ἔκφρασιν. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἢ πληροφορία εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ σφετερισθῇ τὴν ἰδικὴν της πειθῆ. Ἴδου διατὶ τὸ ψεῦδος εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὴν κλασσικὴν του περιοδόν. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς δὲν ἔχει κοινωνικὴν σημασίαν ἢ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἢ κατανάλωσις, ὄχι τὸσον ἢ ὀρθὴ σκέψις, ἀλλ' ἢ προσαρμογὴ τῆς θελήσεως εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάγκην, τείνει νὰ καθιερωθῇ ὡς οἰκονομικὴ βάση τῆς ὑπάρξεως ἢ σκόπιμος παραποίησης τῆς πραγματικότητος. Ἄλλ' ἐὰν ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος γνωρίζῃ – ἀντὶ τῶν πραγμάτων καθ' ἑαυτὰ – ἤχους καὶ φῶτα, ἀκροάματα καὶ παραστάσεις ἀπόντων ἢ ἀνυπάρκτων συμβάντων, ἐὰν ἢ πείρα τῆς ζωῆς του συνίσταται εἰς τὴν ἰδιοποίησιν ἀνεξελέγκτων προθέσεων, ὁμιλεῖ, σκέπτεται καὶ πράττει, χωρὶς νὰ ἐπενδύσῃ τὸ πρόσωπόν του εἰς τὴν ὁμιλίαν, τὴν σκέψιν καὶ τὴν πράξιν του.

Ἡ παρατίρησις αὐτὴ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σημαίνει, ὅτι ὁ πολίτης τοῦ τεχνικοῦ κόσμου δημιουργεῖ μὲν τὸ πρόσωπόν του, ἐμποδίζεται ὅμως ἐκ τοῦ ρήγματος μεταξὺ ἐμπειρίας καὶ πραγματικότητος νὰ παρουσιάσῃ, ὅ,τι ἔχει θιώσει καὶ ἀντιληφθῇ αὐθεντικῶς. Δὲν ἀποκλείεται ἴσως νὰ διαθέτῃ μίαν πείραν «δευτέρας χειρός», ὥστε ὅταν τὴν χρησιμοποιοῖ, νὰ εἶναι ἀνεύθυνος διὰ τὴν ἔκφρασίν του, ἐκφράζει ἐν τούτοις ἐκ παραλλήλου καὶ τὴν ἐντελῶς ἰδικὴν του ὄψιν καὶ στάσιν εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ ἐξήγησις αὐτὴ θὰ ἐσήμαινε κατ' οὐσίαν, ὅτι ὁ τεχνικὸς ἄνθρωπος ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ συνδεθῇ ἐσωτερικῶς πρὸς τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα, νὰ θέσῃ ὄρια εἰς τὴν μεσίτευσιν τῶν ἐνεργειῶν του καὶ νὰ συλλάβῃ τὴν ἀντικατάστασίν του αὐτὴν ὡς πρόβλημα, διὰ τὴν λύσιν τοῦ ὁποῖου θὰ ἔ-

φερεν αὐτός ὁ ἴδιος τὴν εὐθύνην. Ἐάν ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν συμβαίη, δὲν εὐσταθεῖ καὶ ὁ ἰσχυρισμός, ὁ ὁποῖος θὰ παρουσίαζε τὸν ἐκτεχνικευόμενον ἄνθρωπον ὡς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν δεδομένην στιγμὴν θὰ ἐξέφραζεν ἐνεργητικῶς καὶ ὑπευθύνως τὸν ἀνεπανάλληπτον, ἀναπαλλοτρίωτον καὶ ἀμεταβίβαστον ἀτομικὸν τοῦ χαρακτῆρα.

Ἐφ' ὅσον ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς ἐπιβάλλει ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τὸν ἐπαγγελματικὸν περιορισμὸν εἰς μίαν θραυσματικὴν περιοχὴν τοῦ ὕλικου ἢ κοινωνικοῦ κόσμου καὶ ἀπαγορεύει λόγῳ τῶν ἀναγκαστικῶν τοῦ συναρτήσεων τὴν πρωτοβουλίαν, ἐνῶ ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ἀνταμείβει τὴν πνευματικὴν αὐτὴν αἰχμαλωσίαν διὰ τῶν οικονομικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχουν ἀποτελέσματα, χωρὶς νὰ ὑπερνικοῦν ἀντιστάσεις, ἀποκαλεῖται τὴν προσωπικὴν σχέσιν πρὸς τὰ καταστατικά τοῦ στοιχείου καὶ τὴν λειτουργικὴν του τάξιν. Ἡ Τεχνικὴ μὲ ἄλλους λόγους καταστρατηγεῖ τὴν γνώσιν καὶ τὴν ὑπερπήδησιν τῶν προσωπικῶν ὁρίων, τὴν δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ γίνῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ὅσον ὅμως ὀλιγώτερον προσωποποιεῖται ὁ ἄνθρωπος, τόσο περισσότερο γενικεύονται τὰ αἷτια τῶν ἐνεργειῶν του, τόσο ὀλιγώτερον δηλαδὴ εὐθύνεται προσωπικῶς διὰ τὸν τρόπον τῆς συμπεριφορᾶς του. Τὴν ἐποχὴν μας χαρακτηρίζει ὡς ἐκ τούτου τὸ πρόβλημα τῆς «μαζικῆς διαγωγῆς», ἡ ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ ρυθμισθῇ καὶ νὰ προβλεφθῇ, ἐπειδὴ ἀκριβῶς δὲν ὑπολογίζεται — διότι δὲν ἐπενεργεῖ — ὁ προσωπικὸς παράγων. Ὅσον ὀλιγώτερον διαφοροποιοῦνται οἱ ἄνθρωποι, τόσο ὁμοιογενεστέρα εἶναι ἡ ἀντίδρασίς των, μὲ τόσο μεγαλύτεραν δηλαδὴ εὐκολίαν κατευθύνονται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ἐκ τῶν ἔξω. Μία πραγματικὴ ἀγωγή τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ὑπεύθυνον βίον θὰ προϋπέθετε κατὰ συνέπειαν τὴν δημιουργίαν προσώπων.

Ἐάν ἄλλοτε οἱ λεγόμενοι «προσωπικοὶ χαρακτῆρες» ἦσαν τὸ πνευματικὸν κέρδος ἐκ τῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ κόσμου χωρὶς ὑπεκφυγὴν, ὥστε νὰ δοκιμάζῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀντίστασιν τῆς ὕλης καὶ τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀτομικὴν του ἑτερότητα καὶ νὰ δημιουργῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν χαρακτηριστικὴν διὰ τὴν ὑπαρξίν του πνευματικὴν οὐσίαν, σήμερον οὔτε ἡ φυσικὴ σχέση εἶναι δυνατόν, ἐφ' ὅσον τὰ πάντα τείνουν νὰ μεσιτευθοῦν τεχνικῶς, οὔτε οἱ ἄνθρωποι σχετίζονται μεταξύ των ὡς πρόσωπα, ἀλλὰ μόνον ὡς «ἐκπρόσωποι» ὀρισμένων σταθερῶν ἢ μεταβλητῶν ἰδιοτήτων καὶ καταστάσεων. Ἐάν λοιπὸν ὑπάρχῃ ἀκόμη ἐλπίς νὰ προσωποποιηθῇ ὁ ἄνθρωπος, δὲν πρόκειται νὰ ἐκπληρωθῇ οὔτε κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν φύσιν οὔτε κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰ μονοδιάστατα σχήματα τῶν τεχνικῶν τοῦ συνεργατῶν. Αὐτὴν τὴν φορὰν τὸ πρόσωπον θὰ εἶναι ὁ καρπὸς τῆς πνευματικῆς σταθερώσεως εἰς τὸν κόσμον, θὰ προκύψῃ δηλαδὴ ἐκ τῆς ἀ-

ναζητήσεως τῶν ἀοράτων σχέσεων τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Ἡ πράξις, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος θὰ κερδίσῃ τὴν κυριότητα τῆς υπάρξεώς του, ὥστε νὰ παρουσιάζεται αὐτὸς καὶ ὄχι ὀποιοσδήποτε ἢ τὸ κράτος τῆς ἀνωθυμίας εἰς τὴν ἔκφρασίν του, θὰ ἔχη κατ' ἀκολουθίαν φιλοσοφικὸν χαρακτῆρα. Ἄλλοτε ἡ φιλοσοφία ἦτο ἐρασιτεχνικὴ ἀπασχόλησις καὶ οὐσιαστικῶς δὲν ἐπηρέαζε τὴν ἐξέλιξιν τῶν φυσικῶν πραγμάτων. Ἄφ' ὅτου ὅμως τὸ πνεῦμα ἐπιχειρεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν ζωὴν εἰς τὴν τεχνικὴν του προβολὴν — ἀφ' ὅτου ὁ ἱστορικὸς κόσμος ἐκάλυψε τὴν φυσικὴν πραγματικότητα, χρειάζεται πρὸ παντός ἄλλου νὰ ἐσωτερικευθῇ ὁ ὑπὸ κατασκευὴν ἀντικειμενικὸς ἄνθρωπος. Ἡ ἐσωτερικεύσις αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ μίαν ἱστορικὴν ἐπιταγὴν, ἀλλὰ τὴν δυνατότητα τῆς ἱστορίας νὰ διατηρήσῃ τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄνθρωπον. Ὅσοι διὰ τοῦτο θὰ προσευκηθοῦν διὰ τὴν παραμονὴν τῶν ὡς προσώπων ἐπὶ τῆς γῆς, δὲν θὰ ζητήσουν τὴν τροφὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος. Ὁ ἐπιούσιος ἄρτος τοῦ αὐριανοῦ ἀνθρώπου ἐλέγετο μέχρι χθὲς «φιλοσοφία».

*

Διάλεξις γενομένη τὴν 10ην Μαρτίου 1971 εἰς τὰ Ἰωάννινα κατόπιν προσκλήσεως τῆς «Ἐταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν» καὶ τὴν 8ην Ἀπριλίου εἰς τὴν Μαράσλειον Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν κατόπιν προσκλήσεως τῆς τελευταίας.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ι Σ

1. S. Hayakawa: Language in Thought and Action, New York 1964, κεφ. XIII.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΡΥΦΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006